

Adam Solak

dr nauk teologicznych, dr hab. nauk pedagogicznych
prof. uczelni Akademia Pedagogiki Specjalnej
im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie,
Warszawa, Polska

ORCID: 0000-0001-9472-4795

e-mail: solak.adamo@gmail.com

CZŁOWIEK W PEDAGOGICE CHRZEŚCJAŃSKIEJ

Człowiek jest absolutem dla siebie samego. Jest to jednak przedziwny absolut, ponieważ nie wystarcza samemu sobie. Z głębi swego serca domaga się absolutnego uznania od strony „innego”
(Tischner, 2001, s. 61)

Streszczenie. Pedagogika chrześcijańska, jako pedagogika religijna sytuuje się w kręgu antropologii filozoficznej, która warunkuje typ racjonalności scjencyznej i transendento-humanistycznej. Racjonalność tej pedagogiki wychodzi z założenia jej wielowarstwowości. Uznawanie w pedagogice chrześcijańskiej atrybutów transcendentnych stanowi mocny fundament logicznego odróżnienia tego, co ludzkie od tego, co tylko sytuuje się w granicach przyrody.

Człowiek jest tą fundamentalną kategorią nauk społecznych, a szczególnie nauk pedagogicznych, od którego pojęcia i rozumienia nie tylko zależy cały układ tychże nauk, ale także ich misja. Ujmując zagadnienie międzyreligijnie, należy postawić kim jest człowiek w pedagogice chrześcijańskiej? Niniejszy artykuł jest spojrzeniem pedagogicznym na powyższe pytanie. Sytuuje in odpowiedzi a trzech obszarach: człowieka jako drogi w tej pedagogice (jako bardzo młodej subdyscyplinie naukowej), godności człowieka w konstelacji antropologii chrześcijańskiej oraz podmiotowości człowieka.

Te trzy obszary, które stanowią zasadniczą strukturę artykułu wprowadzają do pedagogiki chrześcijańskiej (i nie tylko) elementy metafizyki, traktowanych jako instrumenty wychowania człowieka. Jest to tym bardziej ważne, że te instrumenty wychodzą poza pedagogikę, która traktowana jest jako sztuka oglądu i pomiaru. Treść artykułu dowodzi, że wobec człowieka należy stosować bogatsze kryteria racjonalności, niż wobec świata przyrody, której człowiek jest także częścią. Artykuł nie pomija więc paradygmatycznych wątków wychowania; to jest jego godności, podmiotowości, dialogiczności. Ponieważ przedmiotem badań pedagogicznych są także reakcje człowieka, nauka o wychowaniu chrześcijańskim, co jest w tekście wyartykułowane, odwołuje się do antropologii. Wsparcie teocentrycznego tylko spojrzenia na pedagogikę chrześcijańską ubogacone jest spojrzeniem antropocentrycznym, które ma

zaowocować na otwarciem się pedagogiki chrześcijańskiej na potrzeby każdego człowieka, otwarciem ponad kulturowym, ponad religijnym, ponad narodowym. Celem artykułu jest ukazanie elementów zintegrowanej racjonalności myśli pedagogiki chrześcijańskiej polegającej na inspirowaniu poszukiwań wielości warstw znaczeniowych Absolutu i bytu ludzkiego.

Słowa kluczowe: człowiek, pedagogika chrześcijańska, antropologia, godność, podmiotowość człowieka.

1. Człowiek drogą wychowania chrześcijańskiego

Wychowanie wprowadza człowieka w świat moralny, intelektualny, społeczno-ekonomiczny, w hierarchię preferowanych wartości, w wartości chrześcijańskie, uczy samodzielności myślenia i działania, szacunku dla osoby ludzkiej. Istotą wychowawczego oddziaływania jest zatem udzielanie pomocy młodym ludziom w kształtowaniu siebie jako osoby, w odkrywaniu i optymalnym urzeczywistnianiu wszystkich pozytywnych możliwości rozwojowych, a równocześnie wprawianie odpowiedzialnego, zaangażowanego współdziałania z innymi, do jak najpełniejszej realizacji podstawowych wartości ludzkich w skali jednostkowej i społecznej.

Z punktu widzenia jednostki, często najbardziej fascynującym zadaniem życiowym, jest możliwość stawania się w pełni tym, kim się być może. Uczynienie własnego rozwoju, własnej niepowtarzalnej indywidualności – naczelną wartością życia tak, aby zawsze być tym samym a nie pozostawać nigdy takim samym. Słusznym jest więc uaktualizowane twierdzenie E. Mitka, że „w centrum procesu wychowawczego jest zawsze człowiek w czasie swego rozwoju. Nie wystarczy dziś zajmować się życiem psychicznym młodego człowieka, by opisywać, jakie ono jest, ale trzeba zwracać uwagę na jego ujęcie dynamiczne” (Mitek, 1996, s. 15).

Wychowanie jest wspólną drogą do tego samego celu. Rodzice z dziećmi, nauczyciele z uczniami, a duszpasterze z wiernymi idą w tym samym kierunku, jeśli zamierzają wychowywać, a tym samym przygotować, wprowadzić i pomóc młodym ludziom w procesie ich dojrzałego rozwoju. Tak więc niezastąpione jest oddziaływanie wychowawcze w kreowaniu człowieczeństwa młodego człowieka. Powinien dążyć do urzeczywistnienia wszystkich swoich umiejętności i możliwości, gdyż z chwilą urodzenia otrzymał największy dar jakim jest życie. Dlatego też podejmując pracę nad swoją osobowością w aktywny sposób wpływa każdego dnia na swoje życie i formowanie własnego człowieczeństwa (Śliwierski, 1995, s. 49).

Podejmując temat miejsca człowieka w wychowaniu chrześcijańskim należy stwierdzić, iż temat ten ma sens i jest w pełni uzasadniony dzięki wartości i godności osoby ludzkiej. Mówiąc o wartości i godności osoby ludzkiej należy w pierwszej kolejności odwołać się do chrześcijańskiego personalizmu, który określa człowieka jako osobę, czyli istotę rozumną i wolną. Według personalizmu:

- wartość i godność człowieka tkwi w nim samym, w tym, że jest człowiekiem; wartość i godność każdego człowieka jest fundamentalnie taka sama,

- osoba ludzka nie może być traktowana nigdy jako przedmiot ani narzędzie i środek do celu, ale stanowi podmiot i cel,

- osobie ludzkiej przysługują niezbywalne prawa, na czele z prawem do życia (od poczęcia do naturalnej śmierci). Niezbywalne tzn. nikt (ani inna osoba ani państwo) nie może tych praw osobie odebrać (Tamże, s.139).

Określenie osoby, które podał Boecjusz, wskazując, że „osoba jest to indywidualna substancja natury rozumnej” (Boecjusz, 1926, s. 229) pozwala nam stwierdzić, że człowiek zajmuje szczególne miejsce w stworzonym świecie i jako jedyne rozumne stworzenie jest zdolne do świadomego i odpowiedzialnego kierowania swoim życiem.

„Człowiek, ponieważ został stworzony na obraz Boży, posiada godność osoby; nie jest tylko czymś, ale kimś. Jest zdolny poznać siebie, panować nad sobą, w sposób dobrowolny dawać siebie oraz tworzyć wspólnotę z innymi osobami, przez łaskę jest powołany do przymierza ze swoim Stwórcą, do dania Mu odpowiedzi wiary i miłości, jakiej nikt inny nie może za niego dać” (KKK, pkt 357).

Wartość i godność osoby ludzkiej zostały podniesione do istotnych rozmiarów zarówno przez prawdę o stworzeniu Boga, jak i Wcielenie i Odkupienie przez Chrystusa. Stworzenie na obraz Boży ukazuje, że w człowieku jest element duchowy, który wyróżnia go spośród innych stworzeń. To podobieństwo i obraz Boży jest wewnętrzne, jedyne w świecie. Człowiek ma kreować świat immanentny, czynić sobie ziemię poddaną, jest władcą i ośrodkiem świata, ale jest także odpowiedzialnym za jego obraz. „Godność ludzka jest nie tylko wartością natury i łaski, ale jest także postulatem, który domaga się jej uznania, szanowania i rozwijania. Zapewnienie praw wynikających z godności człowieka odnosi się zarówno do warunków materialnych, wykształcenie i całego rozwoju kulturalnego, bowiem we wszystkich wytworach ludzkiej kultury objawia się jego myśl i wola. Z godnością człowieka wiąże się obowiązek zachowania jej i umacniania w sobie samym oraz w innych ludziach” (Granat, 1985, s. 567-568).

Jan XXIII w encyklice „Pacem in terris” wyróżnił dwa poziomy godności ludzkiej. Pierwszy, na którym działa rozum i wolna wola, wiąże się z człowiekiem jako osobą. Zaś drugi poziom to warstwa nadprzyrodzona, związana z dziecięctwem Bożym, które przewyższa godnością naturę ludzką. Godność powiązana z osobą jest podstawą dla praw i obowiązków człowieka. Posiadają ją wszyscy ludzie i dlatego należy ją uznawać u wszystkich bez względu na płeć, kolor skóry, wyznawaną religię, a także trzeba ją dostrzegać w swoich przeciwnikach (Jan XXII, 1965, nr 51).

Godność osobowa przysługuje każdej bez wyjątku jednostce ludzkiej z tej racji, że jest ona człowiekiem. Każdy człowiek stanowi więc nieredukowalną do żadnego innego dobra wartość samą w sobie. Zaś godność własna jednostki ludzkiej sprowadza się do poszanowania i ochrony jej własnej tożsamości moralnej przez nią samą.

„Człowiek w wymiarze ontycznym jawi się jako osoba. Zaś stała natura ludzka stanowi jej normę rozwoju” (Rynio, 1995, s.79). Tak więc dzięki temu,

że człowiek jest osobą i podlega procesowi rozwoju możliwy jest jego osobowy wzrost w procesie wychowania.

Człowiek jest jednością substancjalną, ciałem i duszą zarazem. Jest całością w swojej istotnej strukturze. Będąc osobą ludzką, to znaczy swoistym bytem o charakterze indywidualnym i społecznym, jest zarazem istotą moralną i religijną z natury. Dzięki tej jedności może posiadać harmonię umysłu, woli i serca w postaci jedności rozumu i wolnego dążenia do dobra miłości. Tak rozumiana jedność jest tutaj podstawowym wymiarem bycia osobą, bytem odrębnym i samoistnym, zdolnym do poznania umysłowego, mającym możliwość wyboru.

Należy również mieć na uwadze, że do istoty bycia osobą oprócz wspomnianych elementów należy i to, że „byt rozumny jest nie tylko zdolny do poznania, ale posiada wolną wolę, która jest mu ontycznie dana i aksjologicznie zadana” (Wyszyński 1990, s. 961). To dzięki wolnej woli człowiek jest zdolny dokonywać właściwych, wartościowych i odpowiedzialnych wyborów w kierowaniu własnym życiem.

Niezaprzeczalną prawdą jest to, że człowiek jest największą wartością na świecie. To dla niego Bóg stworzył ziemię i nappełnił ją wszelkimi dobrami naturalnymi. Zatem ten świat ma być podporządkowany człowiekowi, który jest jego zarządcą zgodnie z Bożym planem stworzenia i zbawienia całej ludzkości. Z faktu, że człowiek posiada prymat przed światem materialnym płynie jego również jego wartość i godność. Człowiek sam jest owocem miłości Bożej i dlatego w całej hierarchii wartości, jaką winien się kierować, na czele stoi Bóg.

Mówiąc o wartości i godności człowieka, o jego prymacie nad światem materialnym trzeba również brać pod uwagę, że osobowość obejmuje całego człowieka, wszystkie jego właściwości. „Osobowość jest udoskonaleniem charakteru, osiągniętym w ten sposób, iż osoba poznaje dokładnie swą odrębność i harmonizuje wszystkie pierwiastki swej duszy, rozwijając celowo co może jej nadać wyższą wartość a odrzucając, co na jej drodze może być przeszkodą” (Baley, 1948, s. 342).

Do godności i wartości osoby ludzkiej bardzo często odwołuje się Jan Paweł II, który poucza iż:

Godność ludzka winna być podstawowym kryterium wartościowania i postępowania w stosunku do siebie i innych, jak również kryterium traktowania człowieka ze strony społeczeństwa i państwa.

Godność i wartość człowieka tkwi przede wszystkim w jego duchowej naturze, a nie w tym, co posiada i co potrafi wytworzyć i wyprodukować.

Godność i wartość człowieka tkwi nie tylko w duchowej naturze, ale również w ciele, które jest przepojone duchem, przez nie wyraża się duchowa struktura osoby.

Osoba ludzka jest podmiotem niezbywalnych praw. Są to, obok prawa do życia, prawo do prawdy, do wolności, do wychowania, do edukacji i innych praw (Zob. Solak (2001)).

Tak więc podstawową wartością jest człowiek jako istota psychofizyczna, w której należy zwrócić uwagę na wartości moralne, społeczne, religijne, ale szczególnie trzeba uwypuklić wartość życia ludzkiego jako jedyne,

niepowtarzalnego i godnego szacunku. W oddziaływaniu wychowawczym odgrywającym tak ważną rolę w procesie samowychowania, należy również powiedzieć o wartości rodziny jako wspólnoty, w której człowiek przychodzi na świat, doznaje miłości, wzrasta w religię, kulturę, i w której upatruje cel i sens swego życia, w której rozpoznaje możliwość dążenia do doskonałości i życia we wspólnotcie.

Wartość i godność osoby ludzkiej domaga się od człowieka kierowania w życiu właściwymi wartościami. Wartości człowieka, o które przede wszystkim chodzi w wychowaniu, ukazują się więc, z jednej strony w ludzkich czynnościach i działalności zewnętrznej, z drugiej zaś – w duchowej sferze człowieka, która stanowi źródło motywacji poczyną i wewnętrzny ośrodek zewnętrznego działania. Pierwsze z tych wartości posiadają charakter moralny, drugie natomiast stanowią wartości osobowe człowieka. Analiza ludzkiego myślenia i działania wskazuje zachodzenie między nimi istotnych powiązań. Życie zewnętrzne jest swoistym wyrazem życia wewnętrznego; zaś życie wewnętrzne dostarcza motywacji praktycznym poczynaniom. Wartości moralne człowieka urzeczywistniają się w ścisłej jedności z jego wartościami osobowymi, a te konstytuują w zależności od praktycznego życia moralnego. Należy stwierdzić, iż istotną i fundamentalną prawdą jest to, że wartości i godności człowieka w procesie wychowania i samowychowania nie można zrozumieć bez Chrystusa. On bowiem ciągle pragnie życie ludzkie na ziemi uczynić bardziej godnym człowieka.

2. Antropologia chrześcijańska na straży godności człowieka

Człowiek dzięki swojej wartości i godności jest fundamentalną drogą wychowania we współczesnej myśli pedagogicznej. Mimo to, albo być może właśnie dlatego, istnieje nieustanne zagrożenie dla jego godności. Na straży zagrożonej godności osoby ludzkiej stoi między innymi chrześcijańska antropologia, bez której chrześcijańska myśl wychowawcza byłaby zawieszona w próżni.

Wśród tych wszystkich problemów, które mogą pojawiać się na płaszczyźnie wychowania, zawsze najważniejszym pozostanie zagadnienie człowieka, bo to on zajmuje miejsce naczelne zarówno w całym procesie formacji. Jednym z największych i najważniejszych wyzwań, jakie stają przed współczesną pedagogiką i cywilizacją, musi się stać właśnie ciągle odkrywanie prawdy o człowieku, odpowiednie rozumienie jego godności, jak i zagrożeń.

Współczesne wychowanie ma więc przed sobą niesłychanie ważne zadanie obrony osobowej godności człowieka, a więc promowanie charakterystycznej dla chrześcijaństwa wizji człowieka jako osoby, która już ze swej natury domaga się szacunku. Troska o obronę i promocję tej wizji musi więc wyznaczyć wysiłki współczesnej myśli pedagogicznej. Wychowanie to powinno więc przede wszystkim pogłębiać w swoim oddziaływaniu traktowanie człowieka w kategoriach osobowych. Tylko bowiem wychowanie o takim obliczu może zapewnić skuteczność jej oddziaływania. Odkrywanie najgłębszej prawdy o człowieku jest podyktowane koniecznością obrony zagrożonego dziś człowieczeństwa” (Stala, 2002, s. 113).

W dobie współczesnego postępu techniki i cywilizacji trudno bowiem nie zauważyć tego zagrożenia. Zagrożenie to tkwi zarówno w głoszonych dziś postmodernistycznych teoriach, jak i w praktyce codziennego życia. Jest ono aż tak ogromne, że człowiek może zagubić właściwe sobie miejsce wśród tego świata, który sam przecież ukształtował.

Naprzeciw temu zagrożeniu ujawniającemu się przede wszystkim w procesie wychowania dzieci i młodzieży, może i powinna wyjść katecheza, chroniąca osobową godność człowieka, chroniąca również człowieka przed światem, który wydaje się go często transcendować. Antropologia katechetyczna zadawać winna sobie główny cel dydaktyczny - wychowawczy, „jako systematyczną refleksję nad tym, co Bóg objawił na temat pochodzenia człowieka, jego natury, powołania, historii, celu, do którego zmierza, stosunku Boga do człowieka i człowieka do Boga oraz stosunku do innych ludzi i do twórców przyrody” (Tamże, s. 114)

Dlatego w centrum pedagogiki, nauczania chrześcijańskiego znajduje się przede wszystkim człowiek: jego godność, podmiotowość, osobowość, ziemskie i eschatologiczne powołanie, fundamentalne wartości, prawa i obowiązki, formy życia społecznego. Jeśli Jan Paweł II głosi, że nie można do końca człowieka zrozumieć bez Chrystusa, to w niczym nie przekreśla on porządku naturalnego, ale stwierdza tylko, że człowiek, byt osobowo-duchowy, jest otwarty na Boga (Chrobak, 1999, s. 19).

Dlatego pełna samorealizacja człowieka w procesie ciągłego doskonalenia siebie domaga się stawiania mu za cel czegoś większego niż on sam, ze względu na to, iż powołany jest on do przekraczania świata natury. Człowiek przez swoją duszę partycypuje w świetle ducha w samym sobie, stąd jego prawdziwe bycie może dokonywać się przez czynne odniesienie się do Boga jako doskonałości bytowej. Tylko człowiek z całego świata natury jest w stanie podobieństwo Boże w sobie zrealizować i przez przyjęcie Bożej łaski pogłębić.

Chrystus przynosi człowiekowi nie tylko życie wieczne, ale już i w tym życiu całkowitą reorientację naturalnej egzystencji. Wartość i godność osoby ludzkiej potwierdza prawda, że człowiek został stworzony dla uczestnictwa w życiu Boga, nie mając jednak do tego żadnego prawa, które mógłby osiągnąć dzięki wysiłkom swej natury.

Obraz Boży w człowieku wpisany jest w samą naturę człowieka i stanowi o jego wewnętrznej strukturze. Dzięki tej naturze może on w procesie osobowego wzrostu świadomie dążyć do Boga, jako do swojego celu, korzystając przy tym z pomocy, której On mu udziela. Przez swoją osobową strukturę wyrażającą się najpełniej przez inteligencję i wolę, jest on w bezpośrednim stosunku z samym Bogiem. Człowiek jest bytem, który nie może być zrozumiany sam w sobie. Istnieje w pełni dopiero w odniesieniu do Boga i Jego aksjofery.

Prawda ta, potwierdzając wartość i godność osoby ludzkiej, wprowadza nas w świat niezwykłej i przejmującej tajemnicy człowieka, jako istoty, która otrzymuje coś z natury Bożej, coś z wewnętrznej istoty Boga i z Jego wewnętrznego życia. To synostwo Boże, ten rzeczywisty stosunek człowieka do Boga oparty jest na uczestnictwie w naturze Bożej.

To, iż człowiek jest stworzeniem noszącym w sobie obraz Boga - Stwórcy, świadczy o wielkiej wartości i godności człowieka. Oznacza to, że człowiek jest bardzo cenny w oczach Boga i to do tego stopnia, że Bóg umieszcza w człowieku coś z siebie samego. Człowiek jest uwieńczeniem stworzenia i obrazem Boga.

Człowiek jako istota wyjątkowa i niepowtarzalna jest równocześnie jedynym na ziemi stworzeniem, którego Bóg chciał dla niego samego. Tą szczególną relację między Bogiem a człowiekiem w porządku świata w sposób szczególnie dobitny potwierdza Jan Paweł II, który pisał: „Człowieku jesteś kochany przez Boga” (Wojtyła, 1999, s. 110) . Jakże często taka postawa Jana Pawła II, głoszącego rzeczywistą godność człowieka jako osoby, obrazu Boga, jest wbrew prądom dzisiejszego świata i współczesnej cywilizacji stanowiącej wielkie zagrożenie dla godności człowieka, zagrożenie jakie dotychczas jeszcze w takim stopniu nie istniało. Zawiera ona potężną tendencję wyeliminowania z pedagogiki w ogóle myśli o wartości i godności osoby ludzkiej. Dlatego wychowanie oparte o chrześcijańską antropologię stojącą na straży godności ludzkiej, powinno być zatem kształtowaniem, formowaniem człowieka, przy równoczesnym ciągłym odnoszeniu się do tego obrazu jaki sam Bóg w nim umieścił. Każdy człowiek nosi w swym bycie własną i niepowtarzalną zdolność realizowania obrazu Boga w sobie. Powinien więc przede wszystkim w procesie doskonalenia siebie uruchomić wszystkie swoje talenty i siły celem wykonania tej samorealizacji (Jan Paweł II, 1989, s.50).

Tak więc chrześcijańska antropologia powinna w sposób szczególny stać na straży zagrożonych przez współczesną cywilizację wartości, którymi są: godność osoby ludzkiej, świętość życia, podstawowa rola rodziny, wielka waga oświaty, wolność myśli i słowa, swoboda wyznawania własnych przekonań religijnych, prawna ochrona jednostek i grup ludzkich, współpraca wszystkich ludzi na rzecz wspólnego dobra, czy koncepcja pracy jako udziału w dziele samego Stwórcy.

Człowiek zajmuje miejsce priorytetowe we współczesnej pedagogice i jest fundamentem wszelkich procesów dzięki swej wartości i godności. Te cechy z kolei, domagają się nie przedmiotowego, ale podmiotowego traktowania człowieka w jego rozwoju dokonującym się w procesie wychowania.

3. Podmiotowość człowieka

Istotnym czynnikiem w nauczaniu i w wychowaniu jest podmiotowość jednostki, na którą skierowane są oddziaływania. Jeśli chodzi o adresata, stymulacja pedagogiczna nigdy nie ma charakteru anonimowego.

Na kształt współczesnej pedagogiki, traktującej człowieka jako podmiot wychowawczych oddziaływań, dominujący wpływ ma nauka Soboru Watykańskiego II i posoborowe nauczanie Kościoła.

Wypowiedzi Soboru na temat wychowania opierają się na tej samej podstawie filozoficzno-pedagogicznej co posoborowe dokumenty Kościoła. Równocześnie dostrzega się bardziej nowoczesne ukierunkowanie wychowania, pozytywne odniesienie się do całokształtu osiągnięć pedagogicznych i dowartościowanie antropologicznego wymiaru wychowania.. Nauczanie soboru

w bardzo wyraźny sposób uwypukla element wychowania w procesie rozwojowym człowieka.

W koncepcji soborowej akcentuje się konieczność „nowego wychowania”, odnoszącego się do aktywnej współpracy wychowanka z wychowawcą oraz przyznania mu podmiotowej roli w wychowaniu.

Wychowawcze oddziaływanie jest niczym innym jak kształtowaniem człowieka, jak również pomocą w samokształceniu tzn. jest doskonaleniem człowieka we wszystkich dziedzinach jego życia i działalności, czyli kształtowaniem osoby ludzkiej. Chodzi o precyzyjne ukierunkowanie osoby ludzkiej na jej cel ostateczny poprzez harmonijny rozwój wrodzonych właściwości fizycznych, moralnych i intelektualnych.

Można powiedzieć, że wychowanie ma pomóc człowiekowi do samorealizacji, do ukształtowania własnej osobowości, by był zdolny spełnić właściwą mu rolę w społeczeństwie.

Soborowe myśli o aktywnej roli wychowanka jako podmiotu wychowania są rozwijane w posoborowej nauce Kościoła. W wielu wypowiedziach podkreśla się konieczność wychowania do wiary i w wierze w konstelacji aktywizacyjnej. Wszelkie kształcenie człowieka i każde prawdziwe przekazywanie wiadomości domagają się na pierwszym miejscu tego, by umożliwić i pobudzać wewnętrzną aktywność adresata. Stąd też w działalności dydaktyczno - wychowawczej należy pobudzać aktywność wiary (oraz nadziei i miłości). ... aktywny sposób aktywizacji jest całkowicie zgodny z ekonomią objawienia i zbawienia. Sztuka pedagogiczna sprzyjająca czynnej odpowiedzi osób katechizowanych, zgadza się z ogólną zasadą życia chrześcijańskiego, w której wierni w sposób aktywny odpowiadają na dar Boży przez modlitwę, uczestnictwo w sakramentach i liturgii, przyjęcie pewnych funkcji w Kościele i społeczności cywilnej przez praktykowanie fundamentalnej wartości pedagogicznej miłości.

Aktywizacja wychowanka jako podmiotu oddziaływań wychowawczych staje się zatem nie tylko postulatem, lecz koniecznością w jego osobowym rozwoju. Dokonujący się w sposób w środowisku domowym (i instytucjach wspomagających) proces samowychowania, domagając się aktywizacji musi być dostosowany do wieku wychowanka. Dużą uwagę przywiązuje się już do wczesnego dzieciństwa, gdyż „początki życia religijnego sięgają samych początków życia ludzkiego. W rodzinach wierzących pierwsze miesiące i lata życia, mające wielkie znaczenie dla równowagi umysłowej przyszłego człowieka, warunkują także chrześcijańską osobowość.

Wychowanie w ujęciu Jana Pawła II wskazuje w sposób jednoznaczny podmiotowość wychowanka, który jednakże domaga się obecności wychowawcy. W procesie wychowania chrześcijańskiego, realizują się konkretne cele, zawierające się w ideale chrześcijańskiego wychowania, czyli głównym celu wychowania. Głównym celem wychowania jest integralne połączenie rozwoju osobowego z rozwojem chrześcijańskim, dokonującego się na płaszczyźnie indywidualnej i społecznej.

Mówiąc o podmiotowej roli człowieka procesie osobowego rozwoju należy podkreślić, że katolicka edukacja jest naprawdę zainteresowana całą osobą, jego

czy jej wiecznym przeznaczeniem i wspólnym dobrem społeczeństwa. W praktyce wymaga to zadbania o fizyczne, moralne i intelektualne dobro dzieci i młodzieży, tak żeby mogli zdobywać coraz doskonalszy zmysł odpowiedzialności, właściwie korzystając z wolności i przygotowywać się do czynnego udziału w życiu społecznym.

Tak więc w soborowym i posoborowym nauczaniu Kościoła człowiek dzięki swej wartości i godności jawi się jako podmiot oddziaływań wychowawczych zarówno w procesie wychowania jak i samowychowania. Nie ulega wątpliwości, że kształtowanie człowieka dokonuje się w określonym społeczeństwie, w określonych warunkach społeczno-gospodarczych i kulturowych, w określonym czasie i miejscu, przez określone wydarzenia i określonych ludzi. Człowiek w osobowym rozwoju potrzebuje pomocy ze strony społeczności, w tym przede wszystkim ze strony ludzi. Ci którzy podejmują się tego zadania (m.in. rodzice, nauczyciele), są wychowawcami, ale w ostateczności oni nie kształtują osób ludzkich, a ich rola jest wyłącznie pomocnicza. Polega ona na przekazywaniu szeregu wartości wytworzonych w społeczeństwie a stanowiący trwałą jego dorobek. Stąd wychowawcy są jedynie przekazicielami tych wartości, a przyjęcie ich ostatecznie zależy od właściwego podmiotu wychowawczych oddziaływań, tzn. od konkretnego człowieka. Wychowawca czy też instytucje wychowawcze nie kształtują zatem osoby, ale stwarzają warunki do jej rozwoju. Sam zaś rozwój i doskonalenie człowieka jest i musi być wysiłkiem samej osoby.

Należy stwierdzić, iż współczesna pedagogika chrześcijańska powinna czerpać z mądrego dorobku chrześcijaństwa, opierać się na nauce Soboru Watykańskiego II oraz posoborowym nauczaniu Kościoła, oraz na wielorakich kierunkach pedagogicznych, w tym pedagogii korczakowskiej, które przez swe osiągnięcia mogą być jej pomocne, by w realiach życia ukonstytuować myśl chrześcijańską a w centrum swoich zainteresowań i rozważań stawiać człowieka jako podmiot wszelkich oddziaływań wychowawczych.

LITERATURA

Baley, S. (1948). *Zarys psychologii w związku z rozwojem psychiki dziecka*, Wrocław: Wydawnictwo Książnica Atlas.

Boecjusz, M. (1926). *Księga o sobie i o dwóch naturach przeciwko Eutychesowi i Nestoriuszowi do Jana Kościoła rzymskiego*. Poznań: Wydawnictwo św. Wojciecha.

Chrobak, S. (1999). *Koncepcja wychowania personalistycznego w nauczaniu Karola Wojtyły – Jana Pawła II*, Warszawa: Wydawnictwo Salezjańskie.

Granat. W. (1985). *Personalizm chrześcijański*, Poznań: Wydawnictwo KUL.

Jan Paweł II. *Misja Uniwersytetu wobec osoby ludzkiej. Spotkanie z przedstawicielami wszystkich uniwersytetów w Szwecji, Uppsala (Szwecja), 9 czerwca 1989*, w: *Uniwersytety w nauczaniu Jana Pawła II*, t. 2, (2011), (red. S. Urbański). Warszawa: Wydawnictwo Instytut Badań Naukowych.

Katechizm Kościoła Katolickiego (1992). Rzym: Wydawnictwo Watykańskie.

Mitek, E. (1996). *Pedagogika dla teologów*. Opole: Wydawnictwo św. Krzyża.

Rynio, A. (1995). *Wychowanie młodzieży w nauczaniu Kardynała Stefana Wyszyńskiego*. Lublin: Wydawnictwo KUL.

Solak, A. (2001). *Człowiek i jego wychowywanie*. Tarnów: Wydawnictwo BIBLOS

Stala, J. (2002). *Tajemnica człowieka – obrazu Boga*, w: *Dzisiejszy katechizowany, stan aktualny i wyzwania* (red. J. Stala), Kraków: Wydawnictwo WAM.

Tischner, J. (2010). *Ks. Józef Tischner – myśli wyszukane*. Kraków: Wydawnictwo ZNAK

Wojtyła, K. (1999). *Rozważania o istocie człowieczeństwa*. Kraków: Wydawnictwo WAM.

Wyszyński, S. (1990). S. Wyszyński, *Nauczanie społeczne, 1946-1981*, Warszawa: Wydawnictwo ATK.

REFERENCES

Baley, S. (1948). *Zarys psychologii w związku z rozwojem psychiki dziecka*. [Essay of Psychology in Connection with the Development of the Child's Psyche]. Wrocław: Wydawnictwo Książnica Atlas. (in Polish)

Boecjusz, M. (1926). *Księga o sobie i o dwóch naturach przeciwko Eutychesowi i Nestoriuszowi do Jana Kościoła rzymskiego* [The Book of Himself and of the Two Natures against Eutyches and Nestorius to John of the Roman Church]. Poznań: Wydawnictwo św. Wojciecha. (in Polish)

Chrobak, S. (1999). *Koncepcja wychowania personalistycznego w nauczaniu Karola Wojtyły – Jana Pawła II* [The Concept of Personalistic Education in the Teaching of Karol Wojtyła - John Paul II]. Warszawa: Wydawnictwo Salezjańskie.

Granat, W. (1985). *Personalizm chrześcijański* [Christian Personalism], Poznań: Wydawnictwo KUL. (in Polish)

Jan Paweł II. *Misja Uniwersytetu wobec osoby ludzkiej. Spotkanie z przedstawicielami wszystkich uniwersytetów w Szwecji, Uppsala (Szwecja), 9 czerwca 1989* [The Mission of the University towards the Human Person. Meeting with Representatives of All Universities in Sweden, Uppsala (Sweden), June 9, 1989], w: *Uniwersytety w nauczaniu Jana Pawła II*, t. 2, (2011), (red. S. Urbański). Warszawa: Wydawnictwo Instytut Badań Naukowych. (in Polish)

Katechizm Kościoła Katolickiego [Catechism of the Catholic Church] (1992). Rzym: Wydawnictwo Watykańskie. (in Polish)

Mitek, E. (1996). *Pedagogika dla teologów* [Pedagogy for Theologians]. Opole: Wydawnictwo św. Krzyża. (in Polish)

Rynio, A. (1995). *Wychowanie młodzieży w nauczaniu Kardynała Stefana Wyszyńskiego* [The Education of Youth in the Teaching of Cardinal Stefan Wyszyński]. Lublin: Wydawnictwo KUL. (in Polish)

Solak, A. (2001). *Człowiek i jego wychowywanie* [Man and His Upbringing]. Tarnów: Wydawnictwo BIBLOS (in Polish)

Stala, J. (2002). *Tajemnica człowieka – obrazu Boga* [The Mystery of Man - the Image of God,], w: *Dzisiejszy katechizowany, stan aktualny i wyzwania* (red. J. Stala), Kraków: Wydawnictwo WAM. (in Polish)

Tischner, J. (2010). *Ks. Józef Tischner – myśli wyszukane* [Fr. Józef Tischner – Sophisticated Thoughts.]. Kraków: Wydawnictwo ZNAK. (in Polish)

Wojtyła, K. (1999). *Rozważania o istocie człowieczeństwa* [Reflections on the Essence of Humanity.]. Kraków: Wydawnictwo WAM. (in Polish)

Wyszyński, S. (1990). S. Wyszyński, *Nauczanie społeczne, 1946-1981* [Social Teaching, 1946-1981], Warszawa: Wydawnictwo ATK. (in Polish)

ЛЮДИНА У ХРИСТІЯНСЬКІЙ ПЕДАГОГІЦІ

Соляк Адам

кандидат теологічних наук,

доктор педагогічних наук,

професор Академії спеціальної педагогіки

імені Марії Гжегожевської у Варшаві

м. Варшава, Польща

ORCID: 0000-0001-9472-4795

e-mail: solak.adamo@gmail.com

Анотація. Християнська педагогіка, як педагогіка релігійна, належить до кола філософської антропології, яка визначає тип наукової та трансцендентно-гуманістичної раціональності. Раціональність цієї педагогіки ґрунтується на її багаточисливості. Визнання трансцендентних властивостей у християнській педагогіці становить міцну основу для логічного розрізнення між тим, що вважається людиною, і тим, що існує лише в межах природи.

Людина є фундаментальною категорією суспільних і особливо педагогічних наук, від концепції та розуміння якої залежить не тільки система цих наук, але й їх призначення. Розглядаючи міжрелігійну проблематику, необхідно визначити, ким є людина в християнській педагогіці? Це дозволяє сформулювати відповіді у трьох площинах: людина як шлях у цій педагогіці (як у дуже молодій науковій субдисципліні), людська гідність у світлі християнської антропології та людська суб'єктивність.

Ці три напрями, що становлять основну структуру статті, знайомлять педагогіку Церкви (і не тільки) з елементами метафізики, які тлумачаться як засоби виховання людини. Тим більше важливо, що ці інструменти виходять за межі педагогіки, яка розглядається як мистецтво спостереження та вимірювання. Зміст статті доводить, що до людини ми повинні застосовувати більш ширші критерії раціональності, ніж до світу природи, і що вона пристрасна до людини. Отже, стаття не висвітлює парадигмальних винятків виховання; тобто його гідність,

підпорядкованість, діалогічність. Теоцентричний погляд на християнську педагогіку доповнюється антропоцентричним.

Ключові слова: людина, християнська педагогіка, антропологія, гідність, людська суб'єктивність.

PERSON IN CHRISTIAN PEDAGOGY

Adam Soliak

Candidate of Theological Sciences.

Doctor of Pedagogical Sciences.

Professor at the Maria Grzegorzewska
Academy of Special Pedagogy in Warsaw,
Warsaw, Republic of Poland

ORCID: 0000-0001-9472-4795

e-mail: solak.adamo@gmail.com

Abstract. Christian pedagogy, like religious pedagogy, belongs to the circle of philosophical anthropology, which defines the type of scientific and transcendental-humanistic rationality. The rationality of this pedagogy is based on its multiple layers. The recognition of transcendent properties in Christian pedagogy provides a solid basis for a logical distinction between what is human and what exists only within nature.

Person is a fundamental category of social and especially pedagogical sciences, from the concept and understanding of which depends not only the system of these sciences, but also their purpose. When considering interreligious issues, it is necessary to determine who is a person in Christian pedagogy? This allows us to formulate answers in three directions: man as a path in this pedagogy (as in a very young scientific subdiscipline), human dignity in the light of Christian anthropology, and human subjectivity.

These three directions, which form the main structure of the article, introduce the pedagogy of the Church (and not only) to the elements of metaphysics, which are interpreted as means of human education. It is all the more important that these tools go beyond pedagogy, which is seen as the art of observation and measurement. The content of the article proves that we should apply richer criteria of rationality to the person than to the natural world, and that it is passionate about the person. Therefore, the article does not highlight the paradigmatic exceptions of upbringing; that is, his dignity, subordination, and dialogicity. From the scientific bed turned education, education, about the Christian, appeals to anthropology. The support of the theocentric view of Christian pedagogy is enriched by an anthropocentric view. The purpose of the article is to present the elements of integrated rational thinking in the teachings of the Christian tradition, hoping to inspire many losses of the meaning of the Absolute and human existence.

Keywords: man, Christian pedagogy, anthropology, dignity, human subjectivity.

Стаття надійшла до редакції 07.10.2022 р.